Dlouhodobý záměr vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy ČR je **klíčovým strategickým dokumentem státu**, který vymezuje základní státem podporované záměry rozvoje vzdělávací soustavy na období následujících tří až šesti let. Význam tohoto dokumentu však nespočívá pouze v samotném obsahu. Je umocněn potřebou účinného nástroje, který **umožní harmonizovat koncepční představy státu a jednotlivých krajů** v podmínkách přesunu významné části řídících a rozhodovacích kompetencí v oblasti vzdělávání a školství ze státu na kraje.

Tento Dlouhodobý záměr je prvním z řady těchto dokumentů, k jehož vydání je Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy zmocněno zákonem o státní správě a samosprávě ve školství. Jeho celkové pojetí **bude východiskem pro zpracování dlouhodobých záměrů jednotlivých krajů.** Kraje jsou zavázány stejnou právní normou předkládat je do konce března každého lichého roku, poprvé v roce 2003.

Dlouhodobý záměr vymezuje základní rozvojové záměry ve vzdělávání, zájem státu na jejich realizaci i rozsah a formu uvažované podpory. Při jejich definovaní ministerstvo vycházelo zejména z:

- „Národního programu rozvoje vzdělávání v České republice“ (Bílá kniha), který vláda schválila v únoru roku 2001;
- z analyticko-koncepčních materiálů MŠMT „České vzdělání a Evropa: strategie rozvoje lidských zdrojů při vstupu do Evropy“ (tzv. Zelená kniha, 1999), „Koncepce vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy“ (1999) a „Střednědobé koncepce resortu školství, mládeže a tělovýchovy“ (2001);
- výsledků téměř roční diskuse MŠMT s představiteli krajů, sociálních partnerů a dalších resortů nad pracovními verzemi Dlouhodobého záměru.

Řada záměrů a cílů se promítá do **nového školského zákona, jehož vládní návrh byl předložen Parlamentu ČR** ke schválení v druhé polovině loňského roku.

Dlouhodobý záměr je postavena na těchto **osmi základních strategických směrech**:

1. **Reforma a modernizace cílů a obsahu vzdělávání**
2. **Reforma ukončování středoškolského studia**
3. **Péče o kvalitu, monitorování a hodnocení výsledků vzdělávání**
4. **Rozvoj integrovaného diagnostického, informačního a poradenského systému v oblasti vzdělávání**
5. **Optimalizace vzdělávací nabídky a institucionální struktury regionálního školství**
6. **Zkvalitnění podmínek práce pedagogických a řídících pracovníků škol**
7. **Vznik veřejných vysokých škol neuniverzitního typu a rozvoj dalších forem terciárního vzdělávání**
8. **Rozvoj dalšího vzdělávání jako součásti celoživotního učení.**

Připravovaná **reforma cílů a obsahu vzdělávání** (kurikulární reforma) je založena zejména na přechod od osvojování si velkého objemu faktů k rozvoji klíčových životních dovedností, zesílení důrazu na výuku cizích jazyků, informační a občanské gramotnosti. V oblasti odborného vzdělávání přesouvá jeho těžiště od úzce specializovaných k širokoprofilovým oborům. Zvyšuje důraz na vnitřní diferenciaci a individualizaci vzdělávání s ohledem na specifické potřeby dětí. Významným cílem je rovněž zvýšení prestiže a kvality výuky na 2. stupni základní školy a podpora začleňování zdravotně a sociálně znevýhodněných žáků do výuky na běžných školách.

Zároveň bude pokračovat reforma ukončování středoškolského studia. Již delší dobu připravovaná reforma maturitní zkoušky bude postupně realizována. Zkvalitní se rovněž **závěrečné zkoušky na učňovských oborech** zavedením objektivizované praktické části, při níž se významně uplatní spolupráce se sociálními partnery.

Ke zvýšení **efektivity vzdělávání musí významnou měrou přispět nové pojetí péče o jeho kvalitu**, postavené na kombinaci **externích monitorovacích nástrojů a fungujících systémů vlastní evaluace jednotlivých škol**. Tyto dva prvky doplní hodnocení škol prostřednictvím České školní inspekce, tradičně sledující především oblast vzdělávacího procesů, a oblast personálních, materiálních a administrativních podmínek vzdělávání.

Pro realizaci cílů kurikulární reformy a pro zajištění rozvoje každého jedince a jeho uplatnění je dále zapotřebí dobudovat vzájemně **provázaný systém poradenských, diagnostických a informačních služeb**, který bude integrovat systémy pedagogicko-psychologického poradenství i volby povolání a rozšíří je o podporu školních psychologů. Bude pomáhat učitelům při individualizaci a diferenciaci výuky, žákům či jejich rodičů při volbě školy i povolání a usnadní přechod ze školy do zaměstnání.

Významné **rezervy ve využívání vzdělávací infrastruktury**, související zejména s demografickým poklesem, a nesoulad struktury vzdělávací nabídky škol a poptávky po vzdělávání se musí stát podnětem k opětovnému nastartování procesů **oborové, obsahové i institucionální restrukturalizace**. Vzdělávací nabídka středních škol se musí více **přiblížit potřebám krajů, trhu práce a očekávanému uplatnění budoucích absolventů.** Spolu s tím by mělo dojít k postupné **eliminaci neodůvodněných mezikrajových strukturálních rozdílů** ve vzdělávací nabídce středních a vyšších odborných škol**.**

Je třeba **rozšiřovat nabídku terciárního vzdělávání**. Vyšší odborné školy budou podporovány v nabídce nových programů této nevysokoškolské formy terciárního vzdělávání. V některých případech vzniknou na základě vybraných vyšších odborných škol veřejné neuniverzitní vysoké školy jako nová forma terciárního vzdělávání.

Realizace všech rozvojových záměrů i zvýšení kvality vzdělávání vůbec jsou však zcela podmíněny **zásadním zlepšením podmínek pro práci pedagogických pracovníků a jejich systematickou podporou**; je také nutné zvýšit přitažlivost profese a zajistit příliv nových kvalitních sil. K tomu je nutné podniknout současně řadu kroků: nejen zvýšit celkovou úroveň odměňování, ale i umožnit výraznější kariérový i platový postup, zajistit další vzdělávání a profesní růst i zkvalitnit přípravné vzdělávání.

Koncept celoživotního učení vyžaduje **rozvoj dalšího vzdělávání** (vzdělávání dospělých). Je nejen alternativní cestou k získání vzdělání a kvalifikace, ale i jedním z hlavních nástrojů politiky zaměstnanosti a strategie rozvoje podniků. Je třeba vytvořit chybějící právní a systémové **podmínky**, posílit **motivační faktory** na straně poptávky a **rozšířit nabídku** relevantních vzdělávacích služeb a efektivních vzdělávacích forem. Do toho je třeba **co nejvíce zapojit školy** a efektivně využívat jejich vzdělávací potenciál.

Kromě výše uvedených základních strategických směrů je důležité věnovat pozornost i rozvoji předškolního vzdělávání, vzdělávání dětí se specifickými vzdělávacími potřebami a vytváření podmínek pro rozvoj zájmové činnosti dětí a mládeže jako účinného nástroje prevence sociálně patologických jevů.

Účelem Dlouhodobého záměru není jen výčet východisek a cílů žádoucích změn, ale rovněž vymezení forem, prostředků a metod jejich podpory a oblastí žádoucí součinnosti krajských samospráv. Kromě přímé finanční podpory některých opatření (jde zejména o **zvýšení objemu mzdových prostředků**, bez něhož není možné potřebné změny zahájit), je nejčastěji využívanou formou **programové financování.** Státní rozvojové programy, u nichž se obvykle předpokládá vstřícné financování ze strany krajských rozpočtů, představují v podmínkách decentralizovaného systému řízení školství účinnou metodu zajištění konzistentního vývoje české vzdělávací soustavy, a to na platformě klíčových rozvojových trendů, definovaných tímto Dlouhodobým záměrem. Celkový objem prostředků přímé i programové podpory, potřebný k realizaci změn v období do roku 2005 nad rámec stávajícího rozpočtu, činí 43,5 – 51,8 mld. Kč.

OBSAH

PŘEDMLUVA

1. ÚVOD … 4
1.1 FUNKCE A CÍLE DLOUHODOBÝCH ZÁMĚRŮ … 4
1.2 SPOLUPRÁCE CENTRA A KRAJŮ … 5

2. CÍLE STRATEGICKÝCH ZMĚN VE VZDĚLÁVÁNÍ … 5
2.1 CELKOVÉ POJETÍ … 5
2.2 REALIZACE CELOŽIVOTNÍHO UČENÍ … 7
2.3 VZDĚLÁVÁNÍ A TRH PRÁCE … 8

3. SOUČASNÁ SITUACE A PŘEDPOKLÁDANÝ VÝVOJ JAKO VÝCHODISKO ZMĚN … 9
3.1 DEMOGRAFICKÝ VÝVOJ A JEHO PROJEKCE … 10
3.2 FINANCOVÁNÍ ŠKOLSTVÍ A OČEKÁVANÉ ZMĚNY … 10
3.3 VZDĚLÁVACÍ SYSTÉM - OČEKÁVANÝ VÝVOJ STRUKTURY … 12
3.4 ABSOLVENTI ŠKOL NA PRACOVNÍM TRHU … 16

4. STRATEGIE ZMĚN A ZPŮSOB JEJICH PODPORY
4.1 REFORMA A MODERNIZACE CÍLŮ A OBSAHU VZDĚLÁVÁNÍ … 18
4.1.1 CÍLE ZMĚN A MODERNIZACE OBSAHU VZDĚLÁVÁNÍ … 18
4.1.2 STRATEGIE A POSTUP PŘI REALIZACI ZMĚN … 19
A. Postup při přípravě a zavádění nových kurikulárních dokumentů … 19
B. Postup ke zkvalitnění výuky cizích jazyků … 20
C. Postup ke zkvalitnění výuky informační gramotnosti … 21
D. Vytvoření podmínek ke zkvalitnění vzdělávání na 2. stupni základní školy … 22
4.1.3 PODPORA MINISTERSTVA … 23
4.2 REFORMA UKONČOVÁNÍ STŘEDOŠKOLSKÉHO STUDIA … 24
4.2.1 REFORMA MATURITNÍ ZKOUŠKY … 24
4.2.2 ZKVALITNĚNÍ OBSAHU A ORGANIZACE ZÁVĚREČNÝCH ZKOUŠEK … 25
4.2.3 PODPORA MINISTERSTVA … 26
4.3 PÉČE O KVALITU, MONITOROVÁNÍ A HODNOCENÍ VÝSLEDKŮ VZDĚLÁVÁNÍ … 27
4.3.1. VÝCHODISKA A CÍLE ZMĚN … 27
4.3.2 STRATEGIE POSTUPU … 28
A. Vytvoření systému … 28
B. Sdílení existujících nástrojů externího monitorování a hodnocení výsledků … 28
C. Zavádění systémů péče o kvalitu a její monitorování na školách … 29
D. Zvýšení kvality nástrojů pro výběr uchazečů o středoškolské studium … 29
4.3.3 PODPORA MINISTERSTVA … 30
4.4 ROZVOJ INTEGROVANÉHO DIAGNOSTICKÉHO, INFORMAČNÍHO A PORADENSKÉHO SYSTÉMU V OBLASTI VZDĚLÁVÁNÍ … 30
4.4.1 PEDAGOGICKO-PSYCHOLOGICKÉ PORADENSTVÍ A PREVENCE SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÝCH JEVŮ … 31
4.4.2 VOLBA VZDĚLÁVACÍ DRÁHY A POVOLÁNÍ … 31
4.4.3 PODPORA MINISTERSTVA … 32

4.5 OPTIMALIZACE VZDĚLÁVACÍ NABÍDKY A INSTITUCIONÁLNÍ STRUKTURY REGIONÁLNÍHO ŠKOLSTVÍ … 32
4.5.1 CÍLE ZMĚN … 32
4.5.2 DOPORUČENÍ PRO ROZHODOVÁNÍ O ZMĚNÁCH SÍTĚ ŠKOL … 33
A. Střední školství … 33
B. Vyšší odborné školství … 35
4.5.3 FORMY A METODY OPTIMALIZACE … 36
4.5.4 PODPORA MINISTERSTVA … 36
4.6 ZKVALITNĚNÍ PODMÍNEK PRÁCE PEDAGOGICKÝCH A ŘÍDÍCÍCH PRACOVNÍKŮ ŠKOL … 37
4.6.1 OPATŘENÍ KE ZKVALITNĚNÍ PODMÍNEK PRÁCE PRACOVNÍKŮ ŠKOL … 37
A. Zvýšení úrovně odměňování pedagogických pracovníků … 37
B. Diferenciace odměňování, kategorizace učitelského povolání a kariérový postup
C. Podpora profesionálního růstu pedagogických pracovníků … 38
D. Změny v počátečním a dalším vzdělávání učitelů na vysokých školách … 39
E. Informační a komunikační podpora práce učitele … 39
4.6.2 PODPORA MINISTERSTVA … 39
4.7 VZNIK VEŘEJNÝCH VYSOKÝCH ŠKOL NEUNIVERZITNÍHO TYPU A ROZVOJ DALŠÍCH FOREM TERCIÁRNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ … 40
4.7.1 VYŠŠÍ ODBORNÉ ŠKOLY JAKO VÝCHODISKO VZNIKU VEŘEJNÝCH VYSOKÝCH ŠKOL NEUNIVERZITNÍHO TYPU … 40
4.7.2 VYŠŠÍ ODBORNÉ ŠKOLY JAKO PERSPEKTIVNÍ FORMA NEVYSOKOŠKOLSKÉHO TERCIÁRNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ … 41
4.7.3 PODPORA MINISTERSTVA … 42
4.8 ROZVOJ DALŠÍHO VZDĚLÁVÁNÍ JAKO SOUČÁSTI CELOŽIVOTNÍHO UČENÍ … 43
4.8.1. VÝCHODISKA A ZÁKLADNÍ PROBLÉMY … 43
4.8.2 MOŽNÉ SMĚRY ŘEŠENÍ … 43
4.8.3 PODPORA MINISTERSTVA … 44

5. DALŠÍ ÚKOLY ROZVOJE VZDĚLÁVACÍ SOUSTAVY … 45
5.1. PŘEDŠKOLNÍ VZDĚLÁVÁNÍ … 45
5.2. ZÁKLADNÍ VZDĚLÁVÁNÍ … 45
5.3. STŘEDNÍ VZDĚLÁVÁNÍ … 46
5.4 VZDĚLÁVÁNÍ JEDINCŮ SE SPECIÁLNÍMI VZDĚLÁVACÍMI POTŘEBAMI … 46
5.4.1 POSTIŽENÍ A JINAK ZNEVÝHODNĚNÍ ŽÁCI … 46
5.4.2 NADANÍ A TALENTOVANÍ ŽÁCI … 47
5.5 ZÁJMOVÉ VZDĚLÁVÁNÍ, ZÁJMOVÁ ČINNOST
5.5.1 ZÁKLADNÍ UMĚLECKÉ ŠKOLY … 48
5.5.2 JAZYKOVÉ ŠKOLY … 48
5.5.3 STŘEDISKA PRO VOLNÝ ČAS DĚTÍ A MLÁDEŽE … 48
5.5.4 DALŠÍ ŠKOLSKÁ ZAŘÍZENÍ … 48

6. PŘEHLED FINANČNÍ PODPORY DLOUHODOBÉHO ZÁMĚRU ZE STÁTNÍHO ROZPOČTU … 49

PŘÍLOHA

DLOUHODOBÝ ZÁMĚR VZDĚLÁVÁNÍ A ROZVOJE VÝCHOVNĚ VZDĚLÁVACÍ SOUSTAVY ČESKÉ REPUBLIKY

PŘEDMLUVA

Dlouhodobý záměr *vzdělávání a rozvoje výchovně vzdělávací soustavy České republiky (dále jen „Dlouhodobý záměr ČR") je vrcholným* ***strategickým dokumentem*** *Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy (dále jen „ministerstvo") vymezujícím rozvojové priority vzdělávací soustavy ve střednědobém výhledu a zároveň způsob jejich realizace a podpory. Je* ***základem komunikace mezi centrem a kraji a jejich spolupráce*** *na dalším rozvoji regionálního školství.*

*Východiskem pro návrh Dlouhodobého záměru ČR je „****Národní program rozvoje vzdělávání v České republice"*** *(tzv. Bílá kniha), Střednědobá koncepce resortu školství, mládeže a tělovýchovy z listopadu roku 2001 a jim předcházející materiály, „Koncepce vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy" a „České vzdělání a Evropa: strategie rozvoje lidských zdrojů při vstupu do Evropy" (1999, tzv. Zelená kniha). Svým usnesením z února 2001 vláda Národní program přijala a současně uložila ministerstvu, aby připravilo jeho postupnou realizaci.*

Národní program *zdůvodňuje nezbytnost změn, stanoví cíle vzdělávací politiky i dlouhodobé zaměření dalšího vývoje, a to na období pěti až deseti let. Podrobně analyzuje a hodnotí jednotlivé oblasti, sektory a stupně české vzdělávací soustavy a formuluje hlavní* ***koncepční linie*** *rozhodující pro další rozvoj vzdělávací soustavy****. Jejich celkové shrnutí a zdůraznění toho nejpodstatnějšího obsahuje druhá kapitola.***

Kapitola třetí uvádí základní parametry kvantitativního vývoje i proměny struktury školství *a vyvozuje z nich určité závěry, kritéria a pravidla směrodatná pro přípravu a projednávání Dlouhodobých záměrů krajů a zároveň* ***kvantifikaci některých významných podmínek****. Jedná se zejména o demografický vývoj, vývoj v oblasti financování, stav a projekce výkonů vzdělávací soustavy v objemových i strukturálních pohledech, institucionální infrastrukturu vzdělávacího systému a pohled na oborovou strukturu středního školství v jednotlivých krajích viděnou optikou současné i předpokládané situace na pracovním trhu.*

Jádrem Dlouhodobého záměru ČR je čtvrtá kapitola*. Vymezuje okruh skutečně realizovatelných strategických priorit vývoje v následujících letech a* ***klíčová opatření****, jimiž stát hodlá dosažení těchto cílů podpořit a kterými hodlá* ***soustředit dosažitelné kapacity*** *koncepční, personální, finanční i materiálové. Kapitola obsahuje jak úkoly nejbližšího období (do dvou-tří let), tedy* ***konkrétní a realizovatelné kroky, na něž budou také moci krajské orgány podle své kompetence a záměru reagovat****, tak úkoly realizovatelné jen v delším časovém období, které však vymezují dlouhodobé směřování, a musí být proto uvedeny, i když přesahují současné reálné možnosti. Dlouhodobý záměr ČR pokračuje* ***pátou kapitolou****, která pojednává o těch oblastech vzdělávacího systému, které leží mimo prioritní směry definované pro následující období, ale jimž je rovněž nutné věnovat pozornost na centrální i krajské úrovni.*

Závěrečná ***šestá kapitola*** *rekapituluje rozpočtové výdaje, určené na podporu deklarovaných strategických záměrů ministerstva.*

Zdrojem použitých číselných údajů je datová báze resortního statistického systému (MŠMT, ÚIV) s výjimkou demografických údajů, jejichž zdrojem je Český statistický úřad.